

Középisikolások tanulási szokásainak vizsgálata¹

Kutatásom témájául a diákok tanulási módszereinek vizsgálatát választottam, mert középiskolai tanárként úgy érzem, hogy ezen a téren sok nehézséggel küszködnek diákjaink. Napjainkban az iskolai követelmények egyre inkább növekednek, mind nehezebb feladatokkal kell megküzdenni tanulóinknak ahhoz, hogy sikeres érettségi, majd felvételi vizsgát tegyenek. A diákok fő mestersége a tanulás, amihez érteniük kell. Ha valaki rossz módszerrel tanul, nem élvezi az iskolát, a tanulást. Sok időt fordít rá, és mégsem leli örömet benne, nem lesz sikerélménye. A kudarcok sorozata örökre elveheti a gyerekek kedvét az ismeretszerzéstől. A napi feladatok hatására természetesen kialakulnak bizonyos tanulási szokások. A diákok időnként kapnak egy-egy jó tanácsot, és ösztönösen keresik a sikert is, azonban az így kialakult tanulási módszerek nem mindig helyesek és eredményesek. „Aki nem okosan tanul, az rengeteg energiát pocsékol el feleslegesen, aki pedig nem gondol a célra, melynek érdekében munkáját végzi, kedvetlenül, unottan dolgozik, mert nincs, ami lelkesítse.” (Margittai Sándor)

A HATÉKONY TANULÁS

„A tanulásnak – bármit tanulunk – megvannak a maga előfeltételei; például az, hogy világosan lássuk, mit kell megtanulnunk.”¹ De nemcsak az a fontos, hogy mit tanulunk, hanem az is, hogy hogyan, hol, milyen körülmények között és milyen módszerrel sajátítjuk el a tananyagot.

Minden diáknak megvan a saját, egyéni módszere a tankönyvi tanulásra. Két, egyaránt kiváló tanuló, lehet, hogy ugyanazt az anyagot teljesen eltérő módon közelíti meg. A tankönyvből való hatékony tanulásnak van azonban néhány olyan alapvető szabálya, amelyet célszerű betartani. Francis P. Robinson² határozta meg a hatékony tankönyvi tanulás öt alapelvét:

1. Áttekintés,
2. Kérdésfeltevés,
3. Elolvasás,
4. Elmondás,
5. Ismétlés.

A VIZSGÁLAT KÖRÜLHATÁROLÁSA

Vizsgálatomat a kaposvári Noszlopy Gáspár Közgazdasági Szakközépiskolában végeztem. Jelenleg iskolánkban nappali tagozaton öt évfolyamon 23 osztály tanul (723 tanuló). A gazdasági iskolai képzésben a tizedik osztály végén, a szóbeli és írásbeli záróvizsgák eredményei alapján szakosodhatnak a diákok.

Vizsgálatomat a tizenegyedik osztályokban végeztem el, azért ezt a korosztályt választottam, mert ők már túl vannak az első megmérettetésen, a „kis érettségien”, tehát kell hogy legyen már, ha nem is tudatosan, valamilyen kialakult módszerük a középiskolai tanulásra. Ezt a korosztályt még nem érintette meg az érettségi szele, így nem korlátozódik a tanulásuk szigorúan az érettségi tantárgyakra.

A felmérésben iskolánk összesen 79 tizenegyedik osztályos tanulója vett részt. A jó tanulók közé vizsgálatom során azokat a tanulókat soroltam, akiknek a tanulmányi átlaga 4,0–5,0 között

¹ Részlet a Somogy Megyei Pedagógiai Intézet Pedagógiai Pályázatán munkadíjat nyert dolgozatából

volt, a gyengébb tanulók pedig azok a diákok, akiknek a tanulmányi eredménye 2,0–3,9 között volt félévkor. A kérdőívet 24 jó és 55 gyengébb tanuló készítette el. A kollégisták és az otthon lakó diákok tanulási szokásait jelen esetben nem vizsgáltam, mivel a tizenegyedik osztályosok között nagyon kevés volt a kollégiumban lakó diák.

A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A kérdőívek értékelése során százalékat számoltam, az eredmények összehasonlítása során azt figyeltem meg, hogy a jó tanulmányi eredményt elérő tanulók jobban törekszenek a rendszerességre, ha tehetik, mindig ugyanabban az időpontban, délután vagy este tanulják meg a leckét, és több időt fordítanak a tanulásra, mint a gyengébb eredményt elérő tanulók. Ezek közül a diákok közül többen fordítanak gondot a tervezésre, a szóbelit is tudatosan, lépésenként, vázlatot készítve és ismétlésekkel egybekötve sajátítják el.

A gyengébb tanulók többsége csak a másnapi feladatot, illetve a dolgozatot tartja szem előtt, nem ügyelnek a rendszerességre.

Közös vonás mindkét csoportban az, hogy senki sem tanul szívesen, nem is nagyon érdekli a tananyag a diákokat, tehát az iskolát és a tanulást mindannyian kényszernek tekintik.

Így arra a következtetésre jutottam, hogy a mi iskolánk 79 tizenegyedikes tanulójánál a tanulmányi eredménybeli különbséget valószínűleg a diákok tanulási szokásaiban megmutató eltérések okozzák.

A VIZSGÁLAT KÉRDŐÍVE

Kedves Diákok!

Az alábbi kérdőív segítségével a tanulási szokásaitokat szeretném megismerni. Válaszaitok segítségemre lehetnek abban, hogy megtaláljuk azt a módszert, amelynek segítségével minél könnyebben el tudjátok sajátítani az iskolában feladott házi feladatot.

Segítségüket előre is köszönöm!

1. Húzd alá a megfelelő választ!

Fiú vagy, vagy leány?

Melyik osztályba jársz? 3.A 3.B 3.E

Karikázd be a megfelelő választ!

2. Milyen volt az év végi tanulmányi eredményed?

- a 2-2,9%
- b 3-3,9%
- c 4-4,5%
- d 4,6-5%

3. Hol laksz iskolaidőben?

- a Otthon
- b Kollégiumban
- c Albérletben

4. Hol tanulsz meg a házi feladatodat?

- a Saját szobám van.
- b Közös helyiségben saját tanulószarkom van.
- c Nincs állandó tanulóhelyem.
- d Egyéb:

5. Szeretsz-e tanulni?

- a Nagyon szeretek tanulni.
- b Azért tanulok, mert muszáj.
- c Utálok tanulni.

6. Érdekel-e, amit tanulsz?

- a Az esetek többségében érdekel.

- b Időnként érdekel, amit tanulok.
 c Soha nem érdekel, amit tanulok.
 d Egyéb:
7. Tanulsz-e a tanítási órákon?
 a Igen, a tananyagot elsősorban az iskolai órán tanulom meg.
 b Úgy érzem, hogy a tananyagot az iskolai órán félig tanulom meg.
 c Nem, egyáltalán nem tanulok az iskolai órán.
 d Egyéb:
8. Megtervezed-e előre otthoni tanulásod?
 a Mindig
 b Gyakran
 c Ritkán
 d Soha
9. Ha megtervezed, akkor hogyan?
 a Írásban
 b Gondolatban
10. Mikor tanulsz otthon?
 a Rendszeresen, megközelítőleg mindig ugyanabban az időben..
 b Akkor tanulok, amikor időm van rá.
 c Egyéb:
11. Ha rendszeresen tanulsz, akkor mikor?
 a Hajnalban
 b Délután
 c Este
 d Éjszaka
12. Mennyi időt fordítasz naponta az otthoni tanulásra?
 a Egy óránál kevesebbet
 b Egy-két órát
 c Három órát
 d Egyéb:
13. Jelöld x-szel, hogy a következő állítások milyen mértékben igazak, illetve nem igazak rád nézve!

	Mindig	Gyakran	Néha	Soha
Tanulás előtt pihenek.				
Tanulás közben pihenek.				
Tanulás előtt végiggondolom a feladatokat.				
Megcsinálok minden feladatot, amit aznap adtak.				
Csak a következő napra tanulok.				
A legnehezebb tárggyal kezdem a tanulást.				
Órarend szerinti sorrendben készülök.				
Először az írásbeli feladatot készítem el.				
A szóbelit tanulom meg először.				

14. Kérlek, gondold át lépésenként, és írd le, hogyan tanulsz meg egy történelemleckét a tankönyvből! (Ha a történelmet csak füzetből tanulod, akkor írd le egy olyan tantárgyat, amit könyvből tanulsz!)

.....

.....

ÖSSZEGZÉS:

Ez a vizsgálat különösen azért volt érdekes számomra, mivel nap mint nap középiskolás tanulóként vagyok, együtt dolgozunk, mindenkinek ugyanolyan segítséget nyújtok a tantárgyam tanulásában, mégis akadnak olyan tanulók, akik kevésbé sikeresen sajátítják el a tananyagot. Tu-

dom, hogy a kérdőívet kevesen töltötték ki, a minta kis számú volt, ezért nem is szeretnék általánosítani, de lehet, hogy érdemes lenne más iskolákban is ennek a problémának az okát kutatni. Elképzelhető, hogy nemcsak a mi diákjainknál lehetne még tovább fokozni a tanulás hatékonyságát a megfelelő módszerek elsajátításának segítségével.

Tanulóink tanulási szokásai nem egyeznek meg, mégis van valami közös a hasonló eredményeket elérő tanulók módszerei között. Tehát a tizenegyedik osztályos tanulóknak van már többé-kevésbé kialakult, hatékony vagy kevésbé hatékony középiskolás tanulási szokása.

Oroszlányi Péter már kidolgozta a tanulásmódszertan anyagát, de tanulóink nagy lekötöttsége miatt, a magas óraszám mellett nincs lehetőség ennek a tantárgynak a bevezetésére, így az adott körülmények között kell megoldanunk diákjaink tanulási módszereinek fejlesztését.

A tizenegyedik osztályosok részére lehetőséget kellene biztosítanunk arra, hogy az otthoni tanulás terén, az iskolás évek során már kialakult tapasztalataikat megvitathassák, és egymásnak tanácsot adhassanak. Osztályfőnöki órák keretében kellene olyan beszélgetésekre alkalmat teremteni, amelyek során a módszerek ismertetése mellett lehetőség nyílna a különböző tantárgyak speciális technikáinak bemutatására is. Emellett a diákoknak olyan játékokat lenne célszerű bemutatni, amely a memóriájukat fejleszti. (Például: Egy képet fél percig felmutatva, ki tud több dologra visszaemlékezni. Ki tud egy hírt pontosabban megjegyezni, első hallásra, második hallásra...) (A feladatokat lásd Oroszlányi Péter: Könyv a tanulásról című könyvében).

Valószínű, hogy a gyengébb tanulók nem azért kevésbé eredményesek az iskolai tanórán, mert „buták”, hanem azért, mert nem ismerik az eredményekhez vezető, a tananyag megfelelő elsajátítását könnyítő módszereket. Pedig ezek segítségével rengeteg időt és energiát lehetne megtakarítani, több lehetne a diákok pihenésre fordítható ideje. A gyengébb tanulóknak külön, egyéni foglalkozás keretében meg kellene teremteni az iskolában azt a lehetőséget, hogy egy „hozzáértő” pedagógus segítségével megkereshessék a módszereikben rejlő hibákat, illetve pótolhassák a módszerekben jelentkező hiányosságokat. Fontos azonban az is, hogy a „hozzáértő” pedagógus ne idegen személy legyen, hanem olyan, akit a diák elfogad, ismer, és megosztja vele problémáit. A tanulóknak ebben a kérdésben nagyon sokat segíthet az osztályfőnök, aki a gyermekeket a legjobban ismeri, nemcsak az iskolai, hanem a családi körülményeiket is.

A könyvtáros pedagógus is bevezetheti a diákokat a könyvtári foglalkozásokon az önálló ismeretszerzés technikájának világába. Jelenleg iskolánkban a könyvtári foglalkozások keretében, amennyiben ezt az osztályfőnök igényli, „Szellemi kultúra elsajátítása” címmel meghallgathatnak egy előadást diákjaink az ismeretszerzési lehetőségekről.

A tizenkettedik osztály tanulóinál újabb problémával kell szembenéznünk: az év végi érettségiben már nem elegendő az egy-egy lecke ismeretét tükröző tudás, itt a négy év tudásanyagáról kell számot adni. Ezen az évfolyamon fel kellene tanulóinkat készíteni az osztályfőnöki órák keretében arra, hogy a rendelkezésükre álló egy hónapos érettségi szünetben hogyan álljanak neki a szóbeli vizsgára szükséges négy-öt tantárgy tudásanyagának a felelevenítéséhez.

Az iskolánkba kerülő tanulóknál pedig nem kellene megvárni, hogy egyedül meg tudnak-e birkózni a középiskolai tanulás „másságával”, a tanév kezdetén már több figyelmet kellene fordítanunk a tanulás tanítására. Meg kellene ismertetni diákjainkkal a hatékony tanulási módszereket lépésről lépésre, és a tanórákon is segítséget kellene nyújtani a tantárgy sajátosságából adódó nehézségek leküzdéséhez.

Javasolnám ebben az osztályban a tanév kezdetén „gólyatábor” szervezését (ezt az iskolánkban már néhány pedagógus ki is próbálta), ahol az ismerkedés, az iskolai élet és a szokások bemutatása mellett a hatékony tanulást elősegítő technológiákat sajátíthatnának el a diákok. Itt kötetlenebb, barátságosabb körülmények közt nyílik lehetőség a személyiségfejlesztés mellett az újfajta tanulási szokások kialakítására, a képességfejlesztésre és a diákok tanulóhoz való viszonyának formálására.

Ha erre nincs lehetőség, akkor minden tantárgy első óráján a követelmények ismertetésén kívül be lehetne mutatni a diákoknak, hogyan is kell elkezdeni egy történelem-, magyar- vagy föld-

rajzlecke önálló feldolgozását. Milyen módon lehet egy idegen nyelv szavait hatékonyan elsajátítani, mennyit kell gyakorolni, ismételni, illetve hogyan kell nekilátni egy matematikapéldának.

Ezenkívül olyan tanórán túli ismeretszerzési lehetőséget kellene szervezni a tanulóknak, ahol nem kényszerből, hanem önként jelenhetnek meg, és szinte észrevétlenül sajátíthatják el a számukra érdekes, megfelelő, hatékony módszereket. Nekünk pedagógusoknak, osztályfőnököknek az a feladatunk, hogy minél több lehetőséget ismertessünk meg a tanulókkal azért, hogy több közül válasszathassanak, és így találhassák meg a számukra legkedvezőbb lehetőséget. Tanulásmódszertani tréningeket, kötetlen beszélgetéseket, vetélkedőket kellene szervezni ebben a témában általában és szaktantárgyanként is.

Az 1999–2000-es tanévtől iskolánk egyik magyar szakos tanára olvasókört szeretne szervezni, amelynek nemcsak a tanulók olvasási kultúrájának bővítése a célja, hanem a kötelező olvasmányok feldolgozási technikájának elsajátíttatása is. Nagyon fontos azonban, hogy a programok szervezésekor szem előtt tartsuk a 14–18 éves korosztály mentális és kognitív fejlődésének sajátosságait, a tanulók érdeklődési körét, csak ezekre építve találhatjuk meg – a diákokkal közösen – a legsikeresebb technikákat. Arra kell törekednünk, hogy tanulóinkra ne kényszerítsük rá a saját stratégiánkat, a segítség ne útkijelölés legyen a számukra, hanem közösen próbálják megtalálni a mindenki egyéniségének legmegfelelőbb módszert. A diákok tanulási módszereiről szóló beszélgetések a pedagógusoknak is segítséget nyújthatnak abban, hogy miként kellene a továbbiakban alakítaniuk a saját tanulást segítő módszereiket.

Fel kellene hívni a középiskolában tanító szaktanárok figyelmét arra is, hogy ne csak a tananyagot tanítsák, hanem próbáljanak meg segítő tanácsokat adni a diákoknak a szaktantárgy sajátosságainak megfelelő hatékony tanuláshoz is. Itt felmerülhet az a kérdés is (amelyben én jelen esetben nem vagyok jogosult nyilatkozni, mivel a jelenlegi vizsgálatom nem terjed ki erre a területre), hogy vajon mi, pedagógusok tisztában vagyunk-e a tanulást hatékonyabbá tevő módszerekkel. Olyan továbbképzéseket és nevelési értekezleteket kellene szervezni, ahol mi is bővíthetnénk e téren elméleti és gyakorlati ismereteinket.

Ha ezeket a problémákat diákjainkkal közösen meg tudjuk oldani, akkor ebben az esetben nekünk is könnyebb lesz tanítani a kevésbé fáradt és jókedvű diákokat, akik talán lelkesebben járnak majd iskolába, és nemcsak a tanulás negatív oldalával ismerkednek meg. A diákoknak és a tanároknak is az a jó, ha a tanulás nem értelmetlen szövegek magolását, hanem a világ közös felfedezését és az ismeretszerzés élményét jelenti. Ha ebben a szellemben tudunk munkálkodni, akkor valóra válthatjuk Szent-Györgyi Albertnek azt a vágyát, hogy „Az iskola arra való, hogy az ember megtanuljon tanulni, felébredjen tudásvágya, megismerje a jól végzett munka örömét, megízlelje az alkotás izgalmát, megtanulja szeretni, amit csinál, és megtalálja azt a munkát, amit szeretni fog.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Walter F. Kugemann: *Megtanulok tanulni*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.
2. James Deese és Ellin K. Deese: *Hogyan tanuljunk?*, Panem Kft., Budapest, 1992.
3. Nagy Sándor: *A tanulás pedagógiai kérdései*, Országos Oktatási Központ, Veszprém, 1982.
4. Csepeli György: *Szociálpszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
5. Cserné dr. Adermann Gizella: *Kutatásmódszertan*, JPTE, Távoktatási Központ, Pécs, 1998.
6. Falus Iván: *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*, Budapest, Keraban Kiadó, 1993.
7. Oroszlányi Péter: *Könyv a tanulásról*. Alternatív Közgazdasági Gimnáziumi Alapítvány, Budapest, 1994.
8. Oroszlányi Péter: *Tanári kézikönyv a tanulás tanításáról*, Alternatív Közgazdasági Gimnáziumi Alapítvány, Budapest, 1994.
9. Ranschburg Jenő: *Szeretet, autonómia, erkölcs*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984.
10. Zsolnai József: *Bevezetés a pedagógiai gondolkodásba*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.